

povzetek

V prostoru mestne krajine zavzema voda pomembno vlogo: njen čar izhaja iz celovitega prepleta hidroloških in vseh drugih povezanosti v prostoru mesta. Žal smo v navajenosti zavetja in udobja izgubili neposreden stik s prostorom v svetu narave: ne identificiramo se več kot del narave, razen v skrajnostih v smislu uničevalcev ali konzervatorjev naravnih elementov. Rezultati takšnega razmišljanja se odražajo v konkretnem prostoru: v neizkoriščenih potencialih, ki jih mestu našega kulturnega okolja ponuja prostor vode. V nastajajoči eko-kulturi pa se krepi zavedanje o pomenu kulturne zamisli okolja: sožitja človekovega bivanja z naravnimi sistemi. Nove možnosti za izboljšanje anonimne mestne krajine, v razpokah brezdušnih periferij, v pozabljenih, osiromašenih mestnih predelih, s katerimi se le s težavo sprijaznimo, lahko najdemo na pol poti: med naravnim in grajenim, med materialnim in virtualnim, med realnim in namišljenim. Najbolj zanimiva vprašanja se sprožajo prav na področjih, kjer se raznolike vzporedne realnosti človekovega bivanja srečujejo oz. prekrivajo. Pričujoči razmislek se usmerja k raziskovanju sodobnih oblik integracije okoljskih in kulturnih parametrov skozi prizmo razmerja med vodo in mestom, da bi lahko oživili čar vode v prostoru mesta in z njim obogatili bivanjsko ponudbo mesta.

ključne besede:

fasada, steklena fasada, prezračevana fasada, prosojna fasada

PREDMET OBRAVNAVE

V članku sta obravnavana voda in prostor mesta v kompleksnosti medsebojnih razmerij.

KLJUČNE BESEDE

Voda, mesto, mestna krajina, vodna krajina, arhitektura vode
Water, city, urban landscape, waterscape (aquascape), aquatecture

PROBLEMSKO OZADJE

V zadnjih stoletjih moderna hidravlika omogoča napredne procese nadzora vode, posebno v komunalnih oz. industrijskih okoljih. Na žalost se nekatere spremembe, ob pritiskih po optimizaciji zgolj omejene serije spremenljivk, vodijo k praksi, ki dolgoročno sproža vrsto težav. Vera v pretežno tehnološke rešitve, z manj pozornosti ekologiji in kulturi, je zmanjšala trajnostno vrednost vodnih sistemov in povzročila težke posledice za naše okolje. Delitev med tehnologijo in kulturo, med gradnjo in oblikovanjem, in viri ter kulturo tako tipična za moderno dobo je vodila k razhajanju hidravlične arhitekture, gradbeništva, krajinske ekologije, in estetskega pristopa h krajinski arhitekturi. Kot posledica so hidravlični sistemi postali tehnična sestavina moderne krajine, ki prispeva k anonimnemu širjenju v mestu in pokrajini. Zato je potreben ponoven preudarek tesne povezanosti med hidravliko, arhitekturo in krajino, začenši z raziskavami izkustev preteklosti, brez geografskih in časovnih omejitev.

Tako smo navajeni zavetja in udobja, da smo izgubili neposredni stik s prostorom v svetu narave. Pomanjkanje identifikacije človeka kot dela narave, razen v skrajnostih v smislu uničevalca ali konzervatorja naravnih elementov, se kaže v konkretnem prostoru: v neizkoriščenih potencialih, ki jih bivanjskemu prostoru mesta v našem kulturnem okolju ponuja prostor vode

(npr. Župančičevo sprehajališče v Novem mestu, ljubljanska Špica) in v nemarnem ravnanju s prostorom (ljubljsko Barje).

STANJE V STROKI

Na področjih arhitekture, urbanističnega načrtovanja/oblikovanja in krajinske arhitekture se v zadnjih letih pojavljajo številni poizkusi iskanja novih prostorskih izrazov razmerij med naravnimi in ustvarjenimi danostmi mestnega prostora. Voda kot eden osnovnih elementov človekovega bivanja predstavlja privlačen medij v mestnem oblikovanju. V nastajajoči eko-kulturi se krepi zavedanje o pomenu kulturne zamisli okolja: sožitja človekovega bivanja z naravnimi sistemi.

Evropska konvencija o krajini obravnava krajino kot nedeljivo prostorsko kategorijo (M. Simoneti, 2000: 116). Potreba po celoviti obravnavi zadeva tudi mestno krajino. Vloga kultivirane narave kot večplastne sestavine mesta je tako v soustvarjanju urbanih struktur in zadovoljevanju številnih potreb meščanov kakor tudi v naravovarstvenem pomenu.

Sodobna razmišljanja o razmerju med vodo in mestom sprožajo vprašanja o možnostih, ki jih ponuja voda ne le kot spodbujevalka kreativnosti arhitektov oz. mestnih oblikovalcev, ampak tudi kot medij za poudarjanje kulturne raznolikosti v globalizacijskih tokovih. Pričujoče besedilo se dotika obeh.

HIPOTEZA

Nove možnosti za izboljšanje anonimne mestne krajine, v razpokah brezdušnih periferij, v pozabljenih, osiromašenih mestnih predelih, s katerimi se le s težavo sprijaznimo, lahko najdemo s pomočjo kreativne interpretacije razmerja med vodo in prostorom mesta. Z nagovarjanjem vseh človekovih čutil, njegovega duševnega in intelektualnega sveta je mogoče okrepiti možnost identifikacije s prostori mesta, ki jim voda daje (ali bi jim lahko dajala) poseben pečat.

DOSEŽENI CILJI, NAMEN IN REZULTATI

Članek je usmerjen k izboljšanju bivalnega okolja skozi prizmo razmerja med vodo in prostorom mestne krajine: k izpostavitvi pomena in iskanju realnih, sodobnih možnosti okrepitve razpoznavnega prepleta naravnih in kulturnih elementov mestnega prostora.

Vzpostavitev metodoloških izhodišč za analizo, oceno in usmerjanje razvoja oz. urejanje/oblikovanje prostora v pestrem dinamičnem ravnovesju medsebojnih razmerij med vodo in prostorom mesta predstavlja osnovo nadaljnemu raziskovanju.

V konkretnem, slovenskem prostoru prispeva pričujoči razmislek k povečanju mednarodne konkurenčnosti slovenskih mest z vidika kvalitete bivalnega okolja.

Slika 1: VODNI IZVIR v različnih merilih, estetska / praktična vrednost (Hanover)

METODOLOŠKI OKVIR

METODA

Pričujoči članek se s pomočjo deskriptivne metode usmerja k raziskovanju sodobnih oblik integracije okoljskih in kulturnih parametrov skozi prizmo razmerja med vodo in mestom. Pregled razmerij med vodo in prostorom mesta predstavlja osnovo za sodobne, v kulturni prostor vpete arhitekturne in mestno-oblikovalske rešitve, ki so razpoznavni zaradi razmerja med vodo in prostorom mesta.

VIDIKI / KRITERIJI

PREDMET/MERILO PREDMETA (-OV) OBRAVNAVE

V pričujočem članku so obravnavana merila mesta kot celote in merila posameznih delov - do posameznih elementov mestnega prostora.

Voda je obravnavana kot prostor: npr. prostor v vodi, meglica nad reko. Prostor je lahko kot voda: 'fluiden', predstavlja mejo med različnimi stvarnostmi... Prostor je določen, tudi 'omejen' z vodo npr. z okljukom reke, ali s pomočjo vodnih zaves, tudi iz snega lahko oblikujemo prostor. Prostor je določen oz. označen z vodo (vodni izvir), lahko pa je voda tudi 'locirana' (umetni bazen). Ne nazadnje je voda medij: sporočanja.

KONTEKST: ČASOVNI/PROSTORSKI/KULTURNI

Vodo cenijo pravzaprav vse kulture. Vsak zgodovinski in geografski okvir pomeni svojstven odnos do vznemirljivih možnosti, ki jih omogoča razmerje med prostorom vode in prostorom mesta (Wylson, A., 1986: Rihtar, F., Zupančič Strojan, T., 1996). Prelivanje vode v plitkih bazenih Bližnjega vzhoda

ponuja vizualne, zvočne vtise, pa tudi ohlaja vrtove. Bogate baročne fontane so nepogrešljiv element mestnih tržnih in vrtnih ureditev. Šuštenje nežnih španskih vodometov, bučanje rimskih slapov, tiho zrcaljenje v francoskih geometrijskih vodnih ploskvah se dopolnjuje z miniaturno 'divjino' Japonske. Sodobne oblike se s pestrostjo tehnološke ponudbe oddaljujejo od tradicionalnega razumevanja vode v določenem kulturnem okolju. Zato je toliko pomembnejše iskanje možnosti hidroloških 'koherenc' v prostoru.

Slika 2: VODNI TOK: SLAP / VODNA ZAVESA estetska vrednost (Hanover)

LEGA/RAZMESTITEV ELEMENTOV MESTNEGA OBLIKOVANJA SKOZI PRIZMO RAZMERJA MED VODO IN MESTOM

V prostoru mesta ima voda dvojno vlogo:

- kot ena izmed naravnih danosti je (pre-)oblikovalka naselbinske krajine, za specifično vegetacijo, (zgodovinski) pogoj za naselitev, za specifične aktivnosti;
- kot naravna prvina, ki postane motiv za oblikovanje grajenih elementov mestnega prostora, pogojuje odzivanje nekaterih grajenih elementov prisotnosti vode (zazidava obrežja), in nastajanju posebnih arhitekturnih elementov (vodnjaki, 'vodni' paviljoni, mostovi...).

Sisteme, ki jih določa ali zaznamuje voda v prostoru mesta, pole in povezave, sosledje poti in ciljev; bi lahko označili s pojmom hidroloških 'koherenc' (F. Rihtar, K. Rihtar; 1996: 47). Vpliv na izbor lokacij naselij (fizična dostopnost, ki omogoča naravna zajetja ali možnosti za preprosta umetna), zadovoljevanje potrebe po pitni vodi, meteorna voda, pa tudi tista izven človekovega zaznavnega prostora: odplake, podtalna voda... sodijo v celovitost medsebojno povezanih sistemov.

Mesto (področje mesta, pa tudi prostorske kategorije kot so trg, ulica...) se v razmerju do vode pojavi:

- ob vodi: ob morju, reki (na sotočju, ob delti): rast vzdolž reke; ne vstopamo v mestno periferijo, ampak neposredno v žarišča aktivnosti, ko pridemo v пристanišče... (S. Kostof, 1992: 39-46)
- na vodi/nad njo, npr. nad morjem (možna je dvojna mreža komunikacij, kopna in vodna mesto vode), nad jezerom (podtalnica kot vir pitne vode; barje kot del mestne krajine), pa tudi nad umetnimi sistemi (odplake...)
- pod/'pod' vodo: najbolj dobesedno v času poplav, sicer (npr. na

Nizozemskem) pod nivojem vode; v času padavin (moke površine ob dežju, pod snežno odejo; v ledenem oklepu samo jezera, bajerji ali kar mesto kot celota).

Če usmerimo proučevalsko optiko s strani vode, lahko opazujemo tudi njene pojave v mestu: ob mestu, skozi mesto, na trgu, v parku, na vrtu.

DEJAVNOSTI/FUNKCIJE

Na nivoju mesta lahko v vsebinskem smislu razmerja med vodo in mestom označimo mesto (ali mestni predel) kot pristaniško, letoviško; kopališko (širše: športno-rekreacijsko), zdraviliško... Voda v svoji uporabni vrednosti omogoča številne 'vodne' aktivnosti. Začasne (občasne) v smislu priložnostnih praznovanj,

- vodne zavese ponazarjajo vodni tok oz. slapove - skledaste, terasaste oblike. Šumenje, bučanje skupaj z vizualnimi učinki dinamično, dramatično vzdušje - voda kaže naravno moč.
- plitki bazeni učinkoviti v senci ali stemnim dnom (ponoči...), ko zrcalijo arhitekturo statični, mirni obraz vode...
- kombinacije: vodni kolobarji z odboji, ki jih na mirni vodi povzroča tekoča, oblikujejo miniaturne vodne poti in cilje ter povezujejo notranji in zunanji prostor.

OBLIKE

Kot **naravna danost** voda oblikuje raznolike krajinske oblike, ki predstavljajo značilnosti določenega kulturnega okolja in tudi zaznamujejo razumevanje vode v določenem kulturnem okolju.

Slika 3: VODNI TOK: MIRNA VODA, SLEDI REKE
estetska / uporabna vrednost (London)

potujočega gledališča; ali v odvisnosti od agregatnega stanja vode (drsanje, sankanje, plavanje, čolnarjenje); pa tudi trajne: določa prostor za igro, razvedrilo, počitek. Za ljudi vseh starosti (npr. promenada, trgovska ulica ob reki; kavarne ob vodi). Omogoča približevanje obema poloma: aktivnemu, živahnemu in, po drugi strani, mirnemu, spokojnemu. Kot atraktivno okolje - spodbuda človekovi ustvarjalnosti, za zabavo in kot prostor počitka za razmislek.

Oba pola preverimo v primeru vodnjakov s prevladujočo praktično - in vodometov z estetsko, psihološko funkcijo: (F. Rihtar, T. Zupančič Strojan, 1996)

Praktična funkcija: vodnjaki:

- vodni izviri pitna voda - pitje, umivanje, pranje, obredna vloga,
- rezervuarji Istra, Kras oblikovani oskrba z vodo, statusna vloga,
- hidranti zassilni vodnjaki, namenjeni gašenju za pešce brez pomena,
- tehnološki vodnjaki ekološka funkcija čiščenja in hlajenja,
- plitki bazeni otroška igra,
- druge oblike
- posedanje....

Estetska, psihološka funkcija: vodometi v parkih, na večjih trgih, v atrijih in na vrtovih:

- vodometi poudarjena vertikalnost ponazarjajo vodne izvire - voda postaja prostorski objekt v optičnih vodnih igrah (posebej v kombinaciji s svetlobo se iskri in pleše s sencami lahko dinamičnost, akustični element: žuborenje, šumenje v kombinaciji s skulpturo in arhitekturo (historični objekti) se voda podreja monumentalnosti celote - estetsko-skulpturalna vloga (Robbov vodnjak),

Slika 4: STOJEČA VODA: MORJE neposredni stik / posredni stik (Istra)

Voda zavzema različne oblike tudi v različnih (agregatnih) stanjih: bodisi v odvisnosti od (letnih, dnevnih: sneg, led) časovnih obdobij ali stopnje človekovih posegov (vodna para). Po drugi strani pa je voda lahko tudi 'ukročena': njena oblika je odvisna od omejitev, ki določajo 'njen' prostor.

Vodni element v **svojem arhitekturnem kontekstu** določa/zaznamuje/oblikuje: prostor vode, mestno obalo/obrežje/rečni breg. Zahteva specifični oblikovalski pristop: posebne elemente, ki jih zaznamuje (most povezanost bregov, elementi promenade ob vodi..., razgledišče reševalca iz vode, skakalnica na plaži). Številne 'grajene' oblike temeljijo na naravnih, kot so vodni izvir, tok reke (miren, brzice, slapovi...)... Umetnost vode - grajeni elementi mestnega prostora, ki jih določa ali sooblikuje voda se dotika vodnjakov in vodometov, od monumentalnih, do umetnih potokov/slapov/brzic, plavalnih bazenov, prostorov za razstave, glasbenih vodnjakov, sporočilnih, plavajočih...

V prepletu 'naravnih' in grajenih oblik, ob (so-)uporabi sodobnih medijev/materialov, svetlobnih/zvočnih...učinkov v različnih pogojih (dneva), je voda uporabljena tudi kot objekt, medij... v različnih oblikah, (agregatnih) stanjih... **Na fluidnih mejah naravnega in grajenega** nastajajo cele pokrajine vode, oblikovane pokrajine: vrtovi, parki, vodni parki...

POMEN

Razmislek o izkustvenem, prostorskem pomenu vode odkriva tako njene statične kot tudi dinamične kvalitete.

Prisotnost vode v prostoru pomeni dobro vegetacijo, oboje pa odlične pogoje za bivanje.

Stik z vodo je bodisi neposreden (dostop, dotik, okušanje) bodisi posreden (vizualni, zvočni vtisi...). Vizualni stik vključuje tako

opazovanje vode (v najrazličnejših oblikah, tudi v svetlobnih učinkih mavrica) kot tudi sebe ali arhitekture v vodi kot v zrcalu. Vode se lahko dotaknemo, občutimo drugačnost klime, ki jo voda omoogoča v določenem prostoru, preverimo njen okus, se v njej gibljemo. Poslušamo valove, slapove, kapljanje; našo pozornost pritegnejo vonjave, ki jih prinaša veter z morja, ali pa iz trohnobe močvirja. Če neposredni stik ni mogoč (npr. zaradi globine rečne struge) so možne alternativne rešitve (npr. optično približevanje prestora reke nivoju uporabnika mestnega prostora z osvetlitvijo). Čeprav je vrednost vode, vodnih površin, vodnega roba neprecenljiva, stik z vodo ni vedno zaželen.

Turner (T. Turner, 1996: 190) povezuje prostor vode z modro **barvo**: miren, hladen in svež, z vodo vsepovsod in s čutnostjo pod površjem. Vodnjaki, valovi in slapovi slednjo osvobajajo. Spomladi lahko voda premore mirnost zaledenelega jezera. Poleti prekipeva njena izpolnitev. Jeseni je lahko nekaj vzvišenega, dostojanstvenega. Pozimi pa v čakanju novega preobrata obljublja novo rast. Modri prostor sicer ni nujno moker... vendar si mesta ne bi smela privoščiti svojega obstoja brez vidne vode, z možnostjo dotakniti se je in plavati v njej. Mnogo umetnih vodnih ureditev v Severni Evropi povzročajo razočaranje, ker dostikrat temeljijo na navdihih južne Evrope.

Ob razmišljanju o razmerju med vodo in prostorom mesta se nujno soočimo z vprašanjem lokalne **tradicije**. Slovenski pregovori o vodi (D. Kunaver, 1997: 115-116) sporočajo tradicionalno 'ekološko' razumevanje vode. V njeni moči, ki se je ne zavedamo ali pa je ne pričakujemo. V potrebi po obvladovanju, po razumnem ravnanju z njo ('Ne kali vode, kjer moraš piti.'). Poudarjajo pomen kvalitete vode. Voda postaja 'medij' sporočanja resnic o razmerjih med ljudmi ('roka roko umiva'), o smiselnosti nekega ravnanja ('kot bi vodo v morje zlival'), ki dobi svojo sporočilno vrednost šele v širšem sporočilnem kontekstu... Postaja pripovedovalka o načinu življenja ljudi v konkretnem kulturnem okolju. Vedenje o v preteklosti storjenem lahko pomaga oživiti **čar vode** v določenem kulturnem okolju,

Mnogoterost identitete vode v mestnem prostoru izhaja iz razmerja med prostorom vode in prostorom mesta: kot elementa narave v mestnem prostoru oz. mestno-krajinskega prepleta in kot objekt/medij oblikovanja v različnih oblikah (agregatnih) stanjih.

REZULTATI: SODOBNI PRISTOPI K OBLIKOVANJU MESTNE KRAJINE, KI JO DOLOČA/ZAZNAMUJE VODA

Možnosti, ki jih ponuja voda kot spodbujevalka kreativnosti arhitektov oz. mestnih oblikovalcev in kot medij za poudarjanje kulturne raznolikosti v globalizacijskih tokovih so neizčrpne. Med njimi izstopajo predvsem tiste, ki spodbujajo neposrednost v odnosu do vode in tiste, ki v procesu kreativne reinterpretacije (tradicionalnega) razumevanja razmerja med vodo in prostorom mesta v določenem kulturnem okolju izhajajo iz iskanja ravnovesja med abstraktnim in konkretnim.

Bolj, ko je ureditev preprosta, bolj naravna je, in bolj lahko učinki vetra in naravne svetlobe soustvarjajo celovit učinek. Medtem pa najbolj zapletene naprave z umetno obarvanimi lučmi in najrazličnejšimi izumetničenimi vodnimi vzorci lahko ustvarjajo predstavo, sorodno gledališkemu dogodku.

Pričujoča študija ob izboru konkretnih mestnih okolij preverja kreativni postopek abstrakcije konkretnih, izkustvenih spoznanj o vlogi vode v prostoru mesta in tudi proces konkretizacije abstraktnih konceptov. To je proces metamorfoze prostorskih

elementov in povezav med njimi, ki sledi iskanju ravnovesja med tradicionalno ukoreninjenimi vrednotami in inovativnimi, svežimi idejami o posegih v prostor (EU 2000/2001: Preoblikovanje krajinskih značilnosti Slovenije ob oblikovanju eksperimentalnega 'vodnega parka' v zanemarjenem prostoru ljubljanske Špice gl. grafično predstavitev naloge Voda in mesto v prvem delu revije AR).

DISKUSIJA/ZAKLJUČKI

SPLOŠNI

Ponovno odkrivanje stika z vodo v vseh oblikah ponuja neičrpen vir idej za obogatitev bivanjske ponudbe mesta. Nove možnosti

Slika 5: STOJEČA VODA: (umetno) jezero / odsevi (Valencia)

za izboljšanje anonimne mestne krajine, v razpokah brezdušnih periferij, v pozabljenih, osiromašenih mestnih predelih, s katerimi se le s težavo sprijaznimo, lahko najdemo na pol poti: med naravnim in grajenim, med materialnim in virtualnim, med realnim in namišljenim. Najbolj zanimiva vprašanja se sprožajo prav na področjih, kjer se raznolike vzporedne realnosti človekovega bivanja srečujejo oz. prekrivajo.

SPECIFIČNI

Rezultati pomenijo v konkretnem, slovenskem prostoru povečanje mednarodne konkurenčnosti slovenskih mest z vidika kvalitete bivalnega okolja. Z iskanjem možnosti za oživljanje čara vode prispevajo k uresničevanju strateških razvojnih usmeritev mestnih občin v Sloveniji.

VIRI

- Ito, Mivako: Aquascape, Water in Japanese Landscape Architecture (Tokyo: Process Architecture, 1990).
- Kostof, Spiro: The City Assembled, The Elements of Urban Form Through History (London: Thames and Hudson, 1992).
- Kunaver, Dušica (ur.): Čar vode v slovenskem ljudskem izročilu (Ljubljana: samozal., 1997).
- Marsh, William M.: Landscape Planning: Environmental Applications (New York, Chichester, Weinheim, Brisbane, Singapore, Toronto: Wiley, 1997).
- Simoneti, Maja: 7. Konferenca Društva krajinskih arhitektov Slovenija, Narava v mestu, Urbani izziv 2/00, str. 116-117.
- Rihtar, France, Rihtar, Katja: Koherence v prostoru (Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 1996).
- Rihtar, France, Zupančič Strojan, Tadeja: Prostor mesta (Ljubljana: Fakulteta za arhitekturo, 1996).

Univerza v Ljubljani
Fakulteta za arhitekturo
tadeja.zupancic@arh.uni-lj.si